

B İ B L İ O Q R A F İ Y A**HÜSEYN HƏŞİMLİ*****ƏBÜLFƏZ QULİYEV – 70****GÖRKƏMLİ TÜRKOLOQ ALİM**

Tanınmış dilçi alim, Azərbaycan MEA-nın müxbir üzvü, filologiya üzrə elmlər doktoru, professor, AMEA Naxçıvan Bölməsi İncəsənət, Dil və Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru, Azərbaycan Respublikasının Əməkdar müəllimi Əbülfəz Quliyevin 70 yaşı tamam olur.

Əbülfəz Aman oğlu Quliyev 27 mart 1950-ci ildə Naxçıvan şəhərində dünyaya göz açmış, 1966-cı ildə orta təhsili başa vurmuşdur. O, 1971-ci ildə Azərbaycan Dövlət Universitetinin (indiki BDU) filologiya fakültəsini fərqlənmə diplomu ilə bitirmiş, 1971-72-ci illərdə Naxçıvan şəhərindəki 1 №-li orta məktəbdə müəllim işləmişdir. Elmə olan böyük marağı olan Əbülfəz Quliyev 1971-ci ildə API-nin (indiki ADPU) Azərbaycan dilçiliyi kafedrasının dissertantı təsdiqlənmiş, 1972-73-cü illərdə Azərbaycan Elmlər Akademiyasının Naxçıvan Elm Mərkəzində kiçik elmi işçi kimi çalışmışdır. 1973-cü ildən fəaliyyətini Naxçıvan Dövlət Pedaqoji İnstitutunda (indiki NDU) davam etdirən Əbülfəz Quliyev sırası müəllimlikdən professorluqadək şərəfli yol keçmiş, 1993-2003-cü illərdə Azərbaycan dilçiliyi kafedrasının müdiri olmuşdur. 2003-cü ildən AMEA Naxçıvan Bölməsi İncəsənət, Dil və Ədəbiyyat İnstitutunun direktorudur. 2007-ci ildə AMEA-nın müxbir üzvü seçilmişdir.

Əbülfəz Quliyev paytaxtdan kənarında yaşayıb böyük elmə xidmət göstərməyi öz fəaliyyətində bariz şəkildə nümayiş etdirən istedadlı Azərbaycan alimidir. O, elmə təsadüfi gəlməyib, hələ tələbəlik illərindən daxilində qay-nayan bilik təşnəliyi, öyrənmək həvəsi, axtarış yangısı onu elm yolunun sadıq yolçusuna çevirib. On illər boyu fasiləsiz şəkildə səbrlə, həm də inadkarlıqla və böyük iradə ilə aktual mövzularda qiymətli tədqiqatlar aparan, çoxsaylı kitablar və məqalələr nəşr etdirən Əbülfəz Quliyev elmdə məxsusi mövqeyi və xidmətləri olan görkəmli alim məqamını qazanıb.

İlk elmi məqaləsi 1973-cü ildə dərc olunan Əbülfəz müəllim tədqiqatlarını davam etdirmiş və genişləndirmiş, dilçiliyin, ümumən filologiyanın, türkologiyanın müxtəlif sahə və problemlərinə dair fundamental əsərləri ilə şöhrətlənmişdir. Görkəmli alimin əksər araşdırmaları türkologiyada özünəməxsus əhəmiyyət kəsb edir. Onun “Orxon-Yenisey abidələrində feilin təsriflənməyən formaları (Azərbaycan dili ilə müqayisədə)” mövzusunda (1979) namizədlik (fəlsəfə doktorluğu), “Qədim türk onomastikasının leksik-semantik sistemi” mövzusunda (2003) elmlər doktorluğu dissertasiyaları bu baxımdan böyük əhəmiyyətə malikdir. Həmin sahələrlə əlaqədar alimin müxtəlif vaxtlarda nəşr etdirdiyi çoxsaylı əsərlər, xüsusən aşağıda adlarını çəkəcəyimiz sanballı kitablar həm elmi-nəzəri mükəmməlliyi və aktuallığı, həm də ali məktəblərdə müvafiq fənlərin tədrisi üçün qiymətli mənbə olmaları ilə səciyyəli: “Qədim türk yazılı abidələri dilinin sintaksisi”, “Qədim türk yazılı abidələrinin sözlüyü”, “Əski türk yazılı abidələrinin müntəxabatı”, “Qədim türk abidələrinə aid materiallar”, “Orxon-Yenisey abidələrində feilin təsriflənməyən formaları”, “Əski türk onomastik sözlüyü”, “Qədim türk onomastikasının leksik-semantik sistemi” (2 cildə), “Orxon-Yenisey abidələrində toponim və etnonimlər”, “Qədim türk onomastikası”, “Qədim uyğur türklərinin onomastikası” və s.

Mübaligəsiz demək olar ki, bu kitabların hər biri türkologiyaya ciddi xidmət sayılan önəmli əsərlər sırasındadır. Bunlar həm də gələcək araşdırmalara yön verən, gənc tədqiqatçıların,

necə deyərlər, əlindən tutan etibarlı elmi bələdçidir. Bəhs olunan sahələrin ən müxtəlif nəzəri və praktik məsələləri ilə bağlı ən müxtəlif suallara Əbülfəz müəllimin kitablarında etibarlı elmi cavab tapmaq mümkündür.

Türkologi dilçiliyin xüsusiyyəti elədir ki, burada mükəmməl tədqiqat aparmaq, tutarlı elmi fikirlər irəli sürmək üçün bir sıra digər elm sahələri, xüsusən tarix, coğrafiya, etnoqrafiya, folklor və s. üzrə müvafiq biliklərə də malik olmaq gərəkdir. Əbülfəz Quliyevin də məhz belə bir zəngin, hərtərəfli elmi dünyagörüşü, əhatəli informasiyası araşdırmalarının uğuruna rəvac verir.

Əbülfəz müəllimin tədqiqatlarının mühüm bir qismi Azərbaycanın ulu diyarı Naxçıvanla bağlıdır. Bölgənin dialekt və şivələrini, adət-ənənələrini, folklorunu, tarixini, görkəmli yetirmələrinin fəaliyyətini müxtəlif aspektlərdə öyrənən alimin belə tədqiqatları Azərbaycanşünaslığın tərkib hissəsi olan Naxçıvanşünaslığa layiqli töhfələrdir. Onun xüsusən qardaş Türkiyə Cümhuriyyətində müxtəlif vaxtlarda nəşr olunmuş aşağıdakı kitabları bu baxımdan mühüm dəyərə malikdir: “Tarihte ve günümüzde Nahçıvan” (akademik İ.Hacıyevlə birgə), “Azerbaycan düğün türküleri”, “Azerbaycan halk edebiyatında Nahçıvan manileri”, “Nahçıvan ağızi” (T.Gülensoy ilə birgə), “Nahçıvan ağızlarının söz varlığı” və s. Bunlarla yanaşı, Əbülfəz müəllimin ölkəmizdə çapdan çıxmış “Məişət-mərasim nəğmələri”, “Azərbaycan mərasim (toy) nəğmələri”, “Naxçıvan dialekt və şivələrinin lüğəti” (N. Əliyeva ilə birgə), “Məhəmməd Ağa Şahtaxtı: görkəmli dilçi və nəşir” (S.Həsənova ilə birgə), “Məhəmməd Ağa Şahtaxtının publisistikası”, “Professor Yusif Seyidovun elmi irsində yazıçı və dil məsələləri (XX əsrədək)” (A.Əbülfəzqızı ilə birgə) kimi kitabları, “Azərbaycan dilinin Naxçıvan dialektoloji atlası”nın, “Dədə Qorqud yurdu: Naxçıvan atlası”nın hazırlanmasında həmmüəllif kimi yaxından iştirakı da onun geniş tədqiqatçı erudisiyasından soraq verir.

Bir mühüm məsələni də qeyd etmək istərdim. Əbülfəz müəllim tədqiqat mövzusu kimi seçdiyi problemləri ən incə məqamlarına, ilk baxışda nəzərə çarpmayan dərin qatlarına qədər araşdırmayınca, öyrənməyincə işini bitmiş saymır. Elə bu cür məsuliyyətli yanaşmanın göstəricisidir ki, onun monoqrafiya və məqalələri dolğun elmi siqləti, konseptuallığı, sistem-atikliyi ilə diqqəti çəkir.

Professorun tərcüməçilik fəaliyyəti də onun elmi tədqiqatları ilə bilavasitə əlaqədardır. Türkcədən çevirdiyi Mövlana Cəlaləddin Ruminin “Məsnəvi”sinin Azərbaycan dilində üç cildə nəşrini, General Veysəl Ünüvarın “Naxçıvan:təlatüm və burulğanlar”, “8 ay bolşeviklərlə üz-üzə” kitablarını, həmçinin ruscadan türkcəyə çevirdiyi (Halil İbrahim Usta ilə birgə) A.V.Borovkovun “Orta Asyada bulunmuş Kuran tefsirinin söz varlığı (XII-XIII yy.)” adlı kitabın Ankarada çapdan çıxmasını bu sırada daha önəmli işlər kimi məxsusi vurğulamaq istərdim.

Ölkə Prezidentinin Sərəncamı ilə “Azərbaycan Respublikasının Əməkdar müəllimi” fəxri adına layiq görülən, həmçinin Dövlət Dil Komissiyasının üzvü təyin edilən AMEA-nın müxbir üzvü, professor Əbülfəz Quliyevin elmi bioqrafiyasında bir sıra digər göstəricilər, titullar və təltiflər də vardır. Onlardan ən mühümlərini xatırlatmaq istərdik.

Əbülfəz müəllim AMEA Rəyasət Heyətinin Fəxri fərmanı, Türkiyə Cümhuriyyəti Avrasiya kültür, sənət və turizm qurumunun ödülü, İran İslam Respublikası Təbriz Universitetinin beynəlxalq “Şəhriyar” medalı, Türkiyə Elmlər Akademiyasının “İlin elm adamı” mükafatı ilə təltif olunmuş, adı “Türkiyə dışındaki türk dünyası türkoloqları” adlı 2 cildlik kitaba daxil edilmişdir.

Görkəmli alim Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında fəaliyyət göstərən Terminologiya komissiyasının, Azərbaycan Yazıçılar Birliyinin, həmçinin Birliyin Ağsaqqallar Şurasının, Türkiyə Cümhuriyyəti İLESAM təşkilatının, Avrasiya Yazarlar Birliyinin üzvüdür. AMEA-nın “Xəbərlər” (dil, ədəbiyyat və sənətşünaslıq seriyası), “Türkologiya”, “Türkoloji

araşdırmalar”, “Filologiya məsələləri” və s. elmi jurnalların redaksiya heyətlərinin üzvüdür, AMEA Naxçıvan Bölməsinin “Xəbərlər” (ictimai və humanitar elmlər seriyası) jurnalının baş redaktorunun müavini, Bölmənin İncəsənət, Dil və Ədəbiyyat İnstitutunun “Axtarışlar” jurnalının baş redaktorudur. Əbülfəz müəllim Beynəlxalq Türk Akademiyasının Qazaxıstan Respublikasının Astana şəhərində nəşr etdiyi “Turkoloqicheskiy sbornik” məcmuəsinin, Türkiyə Cümhuriyyətində çıxan “Bilimsel eksen” elmi jurnalının da redaksiya heyətində təmsil olunur, “Kültür Evreni” jurnalının isə Naxçıvan təmsilçisidir. Naxçıvan Dövlət Universitetinin nəzdində fəaliyyət göstərən Dissertasiya şurasının sədridir, AMEA-nın “Azərbaycan dili” və “Türkologiya” ixtisasları üzrə koordinasiya şuralarının üzvüdür...

AMEA-nın müxbir üzvü, professor Əbülfəz Quliyev Azərbaycan elmini xaricdə layiqincə təmsil edən görkəmli alimdir. O, Asiya və Avropanın müxtəlif ölkələrində kitablar və məqalələr dərc etdirmiş, çoxsaylı konfrans və simpoziumlardakı məruzələri ilə geniş miqyasda beynəlxalq elmi ictimaiyyətin diqqətini çəkmişdir. Bu baxımdan Türkiyə, Rusiya, Polşa, Macarıstan, Bolqarıstan, Xorvatiya, Şimali Makedoniya, İran, İraq, Qazaxıstan, Gürcüstan, Özbəkistan, Türkmənistan, Qırğızıstan və s. ölkələrin adlarını çəkmək olar. Ümumən türkoloji aləmdə, türk dünyasında yaxşı tanınan professor Əbülfəz Quliyevin imzası Türkiyə Cümhuriyyətində daha məşhurdur. Türkiyənin Ankara, İstanbul, Kayseri, Sivas, Elazığ, Qars, Qaziantep, Burdur, Şanlıurfa, Adana, Amasiya, İqdir, Kırıkkala, Sakarya, Bursa, Konya, Fethiye, Afyon, Çankırı, Antaliya, Yozqat və digər şəhərlərində keçirilən beynəlxalq elmi konfranslarda onun məruzələri, nüfuzlu dərgilərdə çıxmış məqalələri, nəşr olunmuş kitabları həmişə böyük maraqla qarşılır. Bu məqamda Əbülfəz Quliyevin qardaş ölkədə bir müddət universitet müəllimi kimi səmərəli fəaliyyətini də xatırlatmaq yerinə düşər.

Professor Əbülfəz Quliyev hələ 1970-ci illərdən öz tədqiqatları ilə görkəmli alimlərin diqqətini cəlb etmişdir. Türkologiyanın A.A.Коронов, D.M.Nasilov, Ahmet Bican Ercilasun və digər məşhur simalarının müxtəlif vaxtlarda Ə.A.Quliyevin tədqiqatlarına böyük qiymət verməsi bütünlükdə elmimizin nüfuzunu yüksəldən faktlar sırasındadır. Azərbaycan filologiyasının Məmmədəğa Şirəliyev, Ağamusa Axundov, Əbdülzəl Dəmirçizadə, Afad Qurbanov, İsa Həbibbəyli, Nizami Cəfərov, Əlövsət Abdullayev, Rəhilə Məhərrəmov, Yusif Seyidov, Adil Babayev, Ramiz Əsgər, Fərman Xəlilov və s. tanınmış nümayəndələri, həmçinin bir çox digər alimlər də Əbülfəz Quliyevin fundamental tədqiqatları barədə dəyərli fikirlər söyləmiş, məqalələr dərc etdirmişlər.

2003-cü ildən AMEA Naxçıvan Bölməsi İncəsənət, Dil və Ədəbiyyat İnstitutunun direktoru vəzifəsində çalışan Əbülfəz Quliyev elm təşkilatçısı kimi səmərəli fəaliyyət göstərir. Onun rəhbərliyi, elmi məsləhətçiliyi ilə müdafiə olunmuş fəlsəfə doktorluğu və elmlər doktorluğu dissertasiyaları görkəmli alimin yeni elmi kadrların hazırlanması işinə ardıcıl diqqətinin, məsuliyyətli münasibətinin nəticəsidir.

Azərbaycan elminə yarım əsrə yaxın uğurla xidmət göstərmiş hörmətli Əbülfəz müəllimi əlamətdar yubileyi münasibətilə ürəkdən təbrik edir, ona uzun ömür, cənsağlığı, yeni nailiyyətlər arzulayırıq!

**AMEA Naxçıvan Bölməsi,
filologiya üzrə elmlər doktoru, professor,
e-mail: huseyn.hashimli@mail.ru*